

FORN VÄNNEN

JOURNAL OF
SWEDISH ANTIQUARIAN
RESEARCH

Hvem var Yngvarr enn Vidforli? ett bidrag till Sveriges historia under xi
århundradets första hälft

Braun, F.

Fornvännen 5, 99-118

http://kulturarvsdata.se/raa/fornvannen/html/1910_099

Ingår i: samla.raa.se

Hvem var Yngvarr enn viðforli?

Ett bidrag till Sveriges historia under XI århundradets första hälft.

AF

F. BRAUN.*

Wed Ingvar den Vidtfarnes namn och person äro förknippade en mängd intressanta runologiska och litteraturhistoriska frågor.

Hittills visste vi blott, att han var en svensk viking från XI århundradets första hälft, som samlat ett, tycks det, ganska talrikt följe, utrustat en flotta och företagit ett här-tåg i österväg d. v. s. till Ryssland under den ryska storfursten Jaroslav den Vises regering. Hans hjältebragder därstädes gjorde hans namn beryktadt i hela Norden. Men det var honom icke förunnadt att återvända till sitt hemland: han omkom med hela eller åtminstone en del af sitt följe någonstädes "i södern, i saracenernas land (sunnarla i Serklandi)".

Allt detta står utom tvifvel tack vare de berömda Ingvarstenarna, som, 20 eller 23 till antalet, hemma i Sverige restes till hans krigares minne.

Hvad Yngvarrs saga ens viðforla förtäljer om hans resor och bragder visar prägeln af senare uppfinning. Sagan är säkerligen icke äldre än XIV århundradet. Huruvida den likväl kunde bero på folklig historisk tradition, är en fråga som ej är lätt att besvara, och jag ämnar ej heller nu inlåta mig på den sammans allsidiga belysning. Likaså litet intresserar mig nu

* Professor i tysk filologi vid Universitetet i S:t Petersburg.

Öfverstycket: två fågelformade bronsspinnen från Öland samt del af ett bältebeslag af silfver från Blekinge (yngre järnåldern).

frågan om det ömsesidiga förhållandet mellan sagan och inskrifterna.

Nu behandlar jag blott frågan om Ingvars person, och nöjer mig därför med att fastslå, att vår hjältes historiska existens otvifvelaktigt bekräftas genom Ingvarstenarna. En kronologisk terminus ad quem gifva oss de isländska annalerna. Enligt deras uppgift inträffade Ingvars död år 1041: andadiz Yngvarr viðforli (Flateyjarbók III, 507). Denna notis understödes af runinskrifterna, som vi äfven af andra orsaker förlägga till midten af XI århundradet.

Sagan förtäljer ganska äfventyrliga saker om Ingvars härkomst, nämligen att han var en son till Emund, som åter var son af den rike svenska höfdingen Åke och Erik Segeralls dotter. Erik hade afslagit Åkes frieri föregifvande, det han icke ville bortgifva sin dotter åt en ovärdig — ótignum manni — och hade gift prinsessan, hvars namn sagan icke bevarat, med en likaledes namnlös rysk fylkeskonung (fylkiskonungr austan ór Garðariki). Men den tillbakavisade friaren hade rest till Ryssland, dödat rivalen, återhämtat den älskade till Sverige och äktat henne här. Därför lät Erik Segersäll, som således mot sin vilja blifvit Åkes svärfader, efter några år lömskt döda Åke. På detta vis är vår Ingvar, Åkes sonson, genom sin mormor en svensk konungs barnbarnsbarn.

Utan att nu inlåta oss på en noggrannare undersökning af detta stamträd, kunna vi betrakta hela episoden som sago-skrifvarens fria uppfinning. Båda hufvudpersonernas anonymitet såväl som alla biomständigheters romantiska karaktär berättiga oss därtill.

Men sagan känner ännu en annan genealogisk version. Kort före sagans slut, i fjortonde kapitlet, heter det: vi veta visst, att några sagomän (sagnamenn) påstå, det Ingvar varit Ånund Olofssons son, ty de mena, att honom anstode att kallas en konungason. Gerna hade också Ånund afstått hela sitt rike, om han på det sättet kunnat återvinna Ingvars lif, ty alla höfdingar i Sverige önskade honom till sin konung.

Och ännu fråga många, hvarför Ingvar icke skulle vara Ånund Olofssons son. Därpå kunna vi gifva följande svar: Olofs son Emund hade en son, som hette Ånund; denne liknade Ingvar i många hänseenden, i synnerhet hvad vidtfareheten beträffar, såsom ock intygas i boken, som heter "Gesta Saxo-num"; där står skrifvet: fertur quod Emundus rex Sveonum misit filium suum Onundum per mare Balzonum (var. Balciqu), qui postremo venit ad Amazones et ab eis interfectus est".

Här öfvergår författarn från Ånund till Emund, så att svaret inte rätt motsvarar frågan. Vid slutet af vår undersökning återkomma vi till detta ställe, som då skall blifva oss helt och hållet klart.

Slutligen läsa vi vidare i sagan, att Ingvar med en frilla hade en son vid namn Sven. Efter faderns död beger äfven Sven sig till Ryssland, utför en mängd hjältebragder, som mycket påminna om Ingvars, äktar drottningen Silkisif, som egentligen ämnade gifva sig med fadern, och blir på det sättet herskare öfver ett stort rike i öster.

Sagens uppgifter om Sven äro säkert blott en efterrapning — därtill en ganska oskicklig — af berättelsen om hans fader, och kan på intet vis bero på någon själfständig muntlig tradition.

Ännu mindre hafva de så kallade Ingvarstenarna att förtälja om vår hjältes person. Blott Gripsholm-inskriften (L. 927, Brate *Runv.* 194) innehåller namnet på en af hans släktingar, nämligen hans broder Haråld: "Tola lät resa denna sten till minne af sin son Harald, Ingvars broder". De reste, heter det vidare, fjärran efter guld, härjade i öster och dogo "sunnarla i Serklandi."

I svenska inskrifter förekomma icke sällan sådana förklaringar, att den, till hvars minne stenen är rest, var den och dens broder. Naturligtvis förutsätter en sådan uppgift, att brodern var vidtberömd, så att hvar och en, som läste inskriften, genast visste, hvem det var tal om. I detta fall hafva vi kanske att göra med Ingvars styfmoder och icke med bådas

moder: hon ville föreviga sin sons minne, i det hon sammanflätade hans namn med Ingvars rykte. Vår följande undersökning skall bekräfta detta antagande.

Men genom vår kännedom om en broder till Ingvar är naturligen frågan om hans släktförbindelser ej på långt när löst. Vilja vi komma dessa närmare inpå lifvet, måste vi uppsöka andra vägar: hvart, i hvilken riktning visa inskrifterna själfva.

Utom de 20 Ingvarstenarna, som med undantag af Gripsholmstenen icke innehålla några uppgifter om Ingvars familj, anträffas namnet Ingvar, såvidt jag vet, i svenska inskrifter 17 gånger. Alltså var detta namn icke allmänt och användes, som det synes, i elfte århundradet blott i några ansedda släkter. Som bekant återvända i forngermaniska, speciellt skandinaviska familjer alltid samma namn: sonsonen upptager farfaderns namn o. s. v. På grund af detta kriterium kunna vi ur mängden af svenska inskrifter framleta vissa grupper, som tvifvelsutän tillhöra en och samma släkt. Ofta äro släktförhållandena så ögonskenliga, att man med stor träffsäkerhet kan uppställa genealogin för en släkt från elfte århundradet genom tre generationer. Prof. v. Friesen har i några fall genomfört en sådan rekonstruktion med skicklighet och framgång (t. ex. *Uppland* II, 476).

Om vi nu använda samma kriterium i vår fråga, så inskränkes spridningen af Ingvarnamnet ännu mera: det visar sig nämligen, att af de sjutton omtalade inskrifterna sju omnämna två bärare af detta namn — far och son — hvilka härstamma från den i runlitteraturen välbekanta Jarlabankesläkten (L 436, 437, 562, 650. 653, D II 43, 45). Det var, som det tycks, en mäktig och rik släkt, som ägde stora gods i Danderyds skeppslag och Vallentuna härad. På grund af tretton inskrifter, som tillhöra denna familj, har v. Friesen (l. c. 480) fastställt namnen på tre släktled.

Men vi få icke söka vår Ingvar inom denna släkt. L. 436, 437 och 562 äro egnade åt faderns, L. 650 och Dyb. II 43 åt sonens minne, men ingen af dessa inskrifter omtalar

med ett ord Ingvars resor i österled — hvad som vore otänk-
bart, om härmed menades Ingvar den Vidtfarne. Af samma
orsak måste vi också tillbakavisa hans identitet med namn-
fränderna i L. 232, 417, 484 och 1106, ehuru Ingvar å den
sista inskriften påstås hafva dött i öster. Föröfrigt ligger ste-
nens fyndort (Tåby socken i Östergötland) i detta fall alltför
aflägset från Ingvars förmodade hembygd.

Det föreligger ej häller minsta skäl, att söka vår hjälte
i L. 203, 423, 517 och ÖFT 118, N:o 102.

Återstå alltså tvänne inskrifter, hvilka skola tjäna mig som
bas vid efterföljande undersökning. Dessa äro L. 601 och
605, som blifvit funna knappt 8 kilometer från hvarandra, den
ena i kyrkmuren i Rimbo (Sjuhundra härad), den andra i
Husby (Lyhundra härad). De lyda: L. 601 (Dyb. II 247) Ånund
och Erik och Håkan och Ingvar reste (denna sten) efter Rag-
nar sin broder. Gud hjälpe hans anda. (Fig. 1, sid. 118).

L. 605 (Dyb. II 256) Erik och Håkan och makarna Ing-
var och Ragnhild [reste denna sten efter] Han dog i
Grekland. Gud och Guds moder hjälpe hans själ. (Fig. 2, sid. 118.)

Med undantag af namnet Ånund, som förekommer bortåt
40 gånger, äro de öfriga här anförda manliga namnen ganska
sällsynta i svenska runinskrifter. Mig äro utom de bägge om-
nämnda inskrifterna i fråga om Erik i det egentliga Sverige
bekanta blott 3 fall (L. 458, 1334, 2009; L. 1764 afser Erik
af Pommern), i fråga om Håkan 7 (L. 83, 333, 713, 752, 846,
1076, Dyb. 8°, 58; L. 312 afser den norske Håkan jarl), i fråga
om Ragnar 2 (L. 369, 1339?). Redan detta förtjänar att upp-
märksammas. Men kombinerade som medlemmar af en släkt
äro dessa namn ytterst karaktäristiska för gamla Sveriges äd-
laste släkt, den kungliga släkt, som beherrskade Sverige åt-
minstone sedan det nionde århundradet. Mångfaldiga öfver-
ensstämmelser i namnen tyckas tala för, att denna dynasti
härstammade från Ynglingarna. Nu finnes namnet Erik i denna
släkts historia 4 (eller 5?) gånger, namnet Ånund 2 eller 3
gångar. Ingvar hette redan en af de äldste, men säkert histo-

riska konungar i Sverige (Ynglinga saga c. 32, Hskr. ed. F. Jónsson I 59), Bröt-Ånunds fader. Ungefär samtidigt med honom finna vi i Uppland en häradskonung med samma namn, troligtvis ur samma dynasti (ibid. c. 34 Hskr. I 61 s. p. 64s.)

Ragnar fattas i de svenska konungalängderna, men minnet af en svensk konung med detta namn framträder hos Saxo Grammaticus (ed. Holder II 42 ss. 50. 52) och kontaminationen med denna konung har kanske förorsakat, att dansken Ragnar Lodbrok i den senare traditionen förvandlats till Sveriges konung (jfr. Montelius, *Sveriges historia* I, 1903, p. 215), hvilket äfven underlättades därigenom, att hans son hette Björn och namnet Björn var vanligt inom de svenska konungasläkterna. Af namnen, som förekomma i de bägge behandlade inskrifterna, återstår ännu Håkan. Detta namn fattas i konungalängderna intill elfte århundradet, men uppdyker här i sjätte årtiondet af samma sekel, och under sådana omständigheter, som gifva oss nyckeln till hela frågan. Men för att förstå detta måste vi gå tillbaka i tiden.

Herraväldet öfver de ursprungliga svenska landskapen (Uppland) ägdes sedan urminnes tider af den ädla, i folkvisorna besjungna Ynglingasläkten. Dennas ursprung förlorar sig i mystiskt halfdunkel, där det sammanföres med gudanamnen Oden och Frey. Men redan med sjätte århundradet stå vi på historisk grund och botten, ty Ottar Vendil-Kråka (en af den första Ingvars förfäder) är också känd utom Sverige af Beowulfs sångare. Efter ett stort tomrum, som följer efter Ingjald Illråde, hvilken påstås hafva för första gången innehaft herraväldet öfver hela Sverige, löper svenska konungarnas historia i en lång, oafbruten, fastän ock på sina ställen oklar kedja af namn och tilldragelser från midten af IX till midten af XI århundradet. De sista konungarna af den gamla dynastin voro Olof Eriksson (den Svenske eller "skotkonungr" c. 993—1022 eller 1024), efterföljd af sonen Ånund-Jakob, som lär ha dött kort efter 1050, och äntligen en äldre, illegitim son af samma Olof -- Eymund eller Emund.

Med denne slutar den gamla släktens konungalängd, — "þá gekk konungdómr ór langfædga-ætt í Svíþjóð enna fornu konunga", heter det i *Hervararsagan* (ed. Bugge p. 296), ty efter sistnämnda konung uppstod en ny dynasti, denna gång härstammande från Västergötland, i Stenkils person, som var Emunds svärson eller brorson eller kanske styfson (*Hervarars. l. c., Adam Brem. III, 14*).

Huru försiggick denna dynastiförändring? Förutsätter den, att den gamla konungasläkten utdött? Den sista frågan måste besvaras med ett bestämdt nej, ty i det följande få vi se, att i jämbredd med Stenkil och hans söner en mängd personer, hvilkas namn tydligt förråda deras frändskap med den gamla dynastin, efter hvarandra göra anspråk på Sveriges tron, åtminstone i Uppland.

I alla fall förlopp dynastikampen icke utan stora inre oroligheter, som underblåstes af den gryende kristendomens kamp mot den djupt i folksinnet inrotade hedendomen.

Sedan Ansgars tider (IX årh.) predikades kristendomen i Sverige med föga betydande framgång af missionärer, som kommo hufvudsakligen från norra Tyskland. Den nya läran fann jämförelsevis gynnsamt mottagande, som det tycks, blott i Sveriges södra och mellersta landskap, mest dock i Västergötland; men i det egentliga Sverige d. v. s. i Uppland och Södermanland fattade kristendomen fast fot först i början af XI årh., då Kung Olof, troligen öfvertalad af sin kristna gemål, tog dopet omkring 1008. Men dopet skedde icke i Uppland, utan i Västergötland, i Husaby, och utfördes af tysken Sigfrid. I Uppsala fortfor att fungera det berömda hedniska templet, svenska hedendomens centrum; det förstördes först mot slutet af XI eller i början af XII årh. genom Inge Stenkilsson (*Hervararsaga p. 296 not.*). Men detta lyckades icke i ett tag och utan strid. När han i början af sin regering närvar vid Uppsala-tinget, så uppfordrade honom folket att antingen återtaga den gamla tron eller afstå från konungamakten, och, när Inge hvarken ingick på det ena eller det andra villkoret,

vägrade man att erkänna honom som konung och fördref honom skymfligt från tinget; först tre år därefter vågade han återvända (Hervarars. 297). Ännu 1080 blef den engelska missionären Eskil dödad af det fanatiska folket på det ställe, där staden Eskilstuna nu är belägen. Det är klart, att kristendomen utbredde sig mycket långsamt i de ursprungliga svenska landskapen. I första hälften af det XI seklet var det hedniska partiet naturligtvis öfverväldigande.

Ånund-Jakob trädde i sin faders, den första kristne konungens fotspår. Den uppfostran, hans kristna moder gifvit honom, gjorde honom om ej till en fanatisk förkämpe, så dock till en den nya lärans anhängare, till en christianissimus rex Sueonum, som Adam af Bremen (III, 14) kallar honom. Men situationen förändrar sig, när hans broder och efterträdare Emund, Olofs oäkta son af en hednisk frilla (Hskr II 162), kommer till makten. Emund var uppfostrad i Vindland, d. v. s. de baltiska slavernas land, hvarifrån äfven hans moder härstammade, och därför — "helt hann ekki Kristni langa hríð" (Hskr II 163). Adam af Bremen kallar honom pessimus (III, 14) och beskriver hans ringaktning för Kristi kyrkas representanter och hvilket straff han och hans folk ledo därför. "Non multum de nostra religione curavit". Under en sådan kung måste naturligtvis hedendomen pånytt resa sig och Hervararsagan (295) vet berätta, hurusom under Emunds regering — "heldu Svíar illa kristni".

Märkvärdigt är det i alla fall, att Snorre icke känner till en svensk konung Emund: enligt hans berättelse följde Stenkil omedelbart efter Ånund. Enligt Hervararsagan (l. c.) räckte Emunds regering mycket kort tid. Adams af Bremen berättelse (III 14-15) förutsätter ögonskenligen om ock ej en lång regering, så dock i alla fall en ej alltför kort, då ju under denna tid konungens eget kynne och hans förhållande till kristendomens förkunnare hinner uppenbara sig, pseudobiskopen Åsmund hinner befästa sin ställning i Sverige, konungens son Ånund rusta ett härtåg i österväg och finna fjärran sin

död, torka och missväxt såsom himmelens straff drabba landet o. s. v. Jämförande alla dessa data draga vi den slutsatsen, att Emund icke blef erkänd som konung i hela Sverige eller ock var erkänd som sådan en mycket kort tid: så snart hans politiska riktning och hans böjelse för den gamla tron hunnit läggas i dagen, upphöjde de södra och mellersta landskapen, som helt och hållet öfvergått till kristendomen, till konung en de forna konungarnas nära släkting, men representant för en ny kristlig familj — Stenkil. Med andra ord, Stenkils regerings-tillträde gynnades af det kristliga partiet, som stödde sig på de mellersta och södra landskapen och agiterade mot det halfhedniska Uppland, den gamla dynastins stödjepelare.

Om Stenkils kristliga dygder vittnar Adam af Bremen (III 14-15), och Västgötalagen (ed. Schlyter p. 299) fäller om honom ampla loford, naturligtvis redan därför att han var deras egen, representant för den lokala västgötadynastin, som "älskade västgötarne mer än alla sina andra undersåtar."

Mycket möjligt att Stenkil och Emund en tid samtidigt voro konungar, den förra i mellersta och södra Sverige, den senare i norra; i så fall skulle de omtalade motsägelserna i de historiska källskrifterna kunna bortförklaras genom skilda traditioner, som stodo historieskrifvarna från XI-XIII århundradet till förfogande: Adam af Bremen kände en uppländsk Snorre en västgötsk tradition.

Men allt vittnar därom, att Stenkil lyckades efter Emunds naturliga eller våldsamma död förena makten öfver hela Sverige i sin hand, ty alla källskrifter kalla honom Sveriges konung utan någon som helst inskränkning.

Men härmed var kampen mellan kristendom och heden- dom ännu icke avslutad; den började på nytt efter Stenkils död (1067) och räckte ännu en tid; nu var det en kamp mellan två dynastier, som uppehölls och närdes af tvänne troslärors antagonism. I Uppland tillkom ytterligare lokal-patriotismen, protesten från den förnärmade nationalkänslan hos svearna, som hittills stått i spetsen för Sverige, mot

den främmande västgötska dynastin. I mellersta och södra Sverige voro Stenkils själfskrifna efterföljare hans söner Hallsten och Inge, men i Uppland hade folket sina forna konungars efterkommande i åtanke.

Den till tiden närmaste historieskrifvaren, Adam af Bremen, en samtida med de tilldragelser, som intressera oss, berättar (III 52), att om den svenska tronen täflade efter Stenkils död tvänne pretendenter vid namn Erik (Herici, Erics): uppenbarligen menar han Uppland och två medlemmar af den gamla dynastin. Försöket att ånyo upphöja den på tronen lyckades emellertid icke på grund af oenighet i det nationella lägret: båda pretendenterna (Ånunds och Emunds söner?) sammanträffade i en drabbning och stupade båda och med deras undergång "utslocknade hela kungaätten", ögonskenligen den gamla.

Men detta är icke alldeles riktigt. Adam af Bremen tycks senare hafva bifogat till detta ställe ett scholion (85), i hvilket han förser sin berättelse med några viktiga detaljer: när de båda Erikarna stupade, blef Hallsten Stenkilsson utropad till konung och efter hans fördrifning (ur Uppland?) en viss Amunder (Anunder) a Ruzzia. Det är intet tvifvel underkastadt, att härmed menas en afkomling af den forna dynastin, som lefvat i Ryssland, troligen en son af Emund (cf. Ad. Brem. III 15). Och när också denne Ånund blef afsatt, kanske för sin sympati för kristendomen (om scholion 136 [Ad. Brem. IV 26] menar honom och inte Ånund-Jakob), så valde svearne Håkan (Sueones quendam elegerunt Haquinum). Det är just den ofvan omtalade Håkan. Först efter dennes död återfaller tronen till Stenkils dynasti: konungamakten öfvertages och behålles af Stenkils söner, de (ur Uppland) fördrifne Hallsten och Inge, som äntligen lyckas underkufva Uppland, bryta det uppländska nationalpartiets motstånd och uppföra i stället för det hedniska Uppsalatemplet — en kristlig kyrka. Från denna tidpunkt och först då försvinner den gamla dynastin ur den svenska historien.

Att Håkan ännu var en representant just för den gamla dynastin, står för mig öfver allt tvifvel på grund af följande.

Om Håkan äga vi ej många underrättelser, men ändå tillräckligt för att kunna fastslå det faktum, att han verkligen regerat om ej öfver hela Sverige så dock öfver en del och i så fall troligtvis öfver Uppland, hans ätts hemland, kanske samtidigt med Stenkilssönerna i söder. Ännu 1080 kallar påfven Gregor VII de senare "västgötarnas konungar", troligtvis därför att de icke voro erkända i det egentliga Sverige. Herverarsagan (296) nämner Håkan i förbigående, utan att beröra förhållandena vid hans val till konung: efter Emunds död valde svenskarna Stenkil; denne hade en son Inge, som svenskarna valde till konung omedelbart efter Håkan.

Hvarifrån denne Håkan kommit, från hvilken ätt han stammade, när och huru han bestigit tronen, därom yttrar sagan icke ett enda ord.

Sagoförfattaren förstod, tycks det, icke att reda de motsägelser, som enligt hans mening uppstått mellan den västgötska traditionen om Stenkil och hans söner och den uppländska traditionen om Håkan. En ännu större förvirring af samma anledning finns i Västgötalagen (p. 299): här följer Håkan (med binamnet den Röde) omedelbart efter Emund, ännu före Stenkil och gäller dessutom som västgöte. Men det är ett tydligt misstag. Alla andra källskrifter vittna uttryckligt därom, att den västgötska dynastin besteg tronen först med Stenkil: före honom tillhörde konungamakten den gamla dynastin. Ortnamnet Lifwini har inträngt hit tillfälligtvis ur det följande stycket om Stenkil: här upprepas Lifwini — mycket möjligt, att det varit utgångspunkten för den nya dynastin. Öfverhufvud hör hela meningen: "han föddes i Lifwini i Wistä härad, regerade 13 år och blef begrafven i Lifwini, där han föddes "synbarligen till Stenkil, hvilken, som det framgår ur andra skrifter, verkligen regerade omkring 13 år (1055—1067?). Denna mening stod i det följande stycket efter orden "Stenkil konongær" och blef genom misstag af

afskrifvaren inskjutet i det föregående stycket efter orden „Hakun röðhe [konongær]“. Om vi ställa detta misstag till rätta, så blir af Håkan blott namnet och binamnet öfrigt, men alla andra svårigheter lösa sig af sig själfva och vi få ytterligare ett bevis därpå, att Håkan hörde till den gamla dynastin. Om han varit Stenkils släkting, så skulle författaren af denna kungalista säkert vetat och förtäljt det. *Tertium non datur.*

I Langebecks (*Script. rer. Danic.* I 12) förteckning på svenska konungar följer Håkan riktigt efter Stenkil och föregår omedelbart dennes son Inge. Snorre Sturluson (Hskr III 250) omtalar honom blott i förbigående, men också som efterföljare till Stenkil och föregångare till dennes son Inge.

Ändtligen finnes om samma Håkan äfven en runsten — L. 333 från Hofgården i Uppland, såvida Bugges tolkning är riktig (Brate, *Runv.* 72 ss.; Friesen, *Uppland* II, 482); stenen restes till någons minne, till hvems — är olyckligtvis försvunnet; men inskriften är gjord „åt kungen“ på Håkans befallning. Runstenen förlägges till sextioalet af XI årh. Det är väl icke en tillfällighet, att på denna sten fattas det vanliga korset.

Afgörande betydelse vid utredandet af frågan om Håkans härstamning äga emellertid icke dessa vittnesbörd, utan den iögonenfallande öfverensstämmelsen mellan namnförteckningen i inskrifterna L. 601 och 605, som bildade utgångspunkten för vår undersökning, och de personers namn, som enligt vår framställning uppträdde som pretenderer på svenska tron efter Emunds död: i inskrifterna bröderna Ånund, Erik, Håkan, här pretendenterna Erik, Ånund, Håkan. Denna öfverensstämmelse kan icke vara tillfällig, i synnerhet då man betänker dessa namns jämförelsevis stora sällsynthet. Vi hafva uppenbarligen råkat på identiska personer — den urgamla dynastins afkomma. Brödernas kungliga härkomst bekräftas indirekt också genom den omständigheten, att stenen med inskriften L. 605 stod i Husby, och att Husby, som ofta före-

kommer i Sveriges forntid, var en speciell beteckning för kungahusets ägor (Hildebrand, *Sveriges historia* II 1905 p. 76).

Härigenom faller också ljus öfver Ingvar: om Ånund, Erik och Håkan voro ättlingar af de gamla konungarna, så voro deras bröder Ingvar och Ragnar detsamma.

På så vis anser jag det för bevisadt, att i XI århundradets förra hälft, d. v. s. när Ingvar den Vidtfarne företog sitt berömda härtåg i österväg, i Sverige lefde en kungason af den urgamla dynastin med samma namn. Alltså gifver sig af sig själf den hypotesen, att denna kungason just är vår Ingvar.

Men denna hypotes bekräftas fullkomligt genom ännu andra slutsatser.

I inskrifterna L. 601 och 605 nämnas, som vi sågo, fem bröder: Ånund, Erik, Håkan, Ingvar och Ragnar. Vi kunna foga till dem ännu en sjätte — Harald i Gripsholmsinskriften, som föddes af en annan moder. Utaf dem dog Ragnar, som inskriften L. 601 intygar, tidigast af alla; de första tre uppträdde som pretendenter på den svenska tronen och Håkan regerade till och med någon tid. Men hvart togo Ingvar och Harald vägen? Hvarför hafva de spårlöst försvunnit ur den svenska historien utan att häfda sin rätt till tronen? Naturligtvis därför att de omkommo "i södern i saracenernas land", som 20 inskrifter enhälligt bevittna. Alltså är Ingvar i inskrifterna 601 och 605 just vår Ingvar.

De omständigheter, som åtfölja de tilldragelser vi analyserat, tala för, att konungabröderna voro kung Emunds söner, som hittills gällde för den sista representanten af den gamla dynastin. Men också enligt sagan är Ingvar Emunds son. Sagan har alltså riktigt ihågkommit namnet på hjältens fader, men satt det i ett oriktigt genealogiskt sammanhang. Och om det förhåller sig så, så faller också ett oväntadt ljus på inskriften från Strängnäs (L. 959), som hittills kunde räknas till Ingvarinskrifterna blott med en viss reservation på grund af slutorden, fastän namnet Ingvar fattades här. Olyckligtvis

hafva vi nu i behåll blott en liten bit, ungefär en tredjedel af den ursprungliga stenen. På denna bit läsa vi nu följande ord och ordstumpar:

Ai . . . ua stai . . . uni aimunt . . . sunarla a serkl

Namnet Emund är mycket sällsynt i runinskrifterna; utom i vårt fragment förekommer det äfven i inskriften L 1053, där det betecknar Kung Emund, enligt Sanders gissning (jfr. v. Friesen, *Uppland*, II 470), och i en hvad innehållet beträffar ointressant inskrift Dyb. 8°, 26. Andra fall finnas ej. Därför rekonstruerar jag Strängnäsinskriften på följande sätt:

Æi [mundr lēt hogg]va stæi[n þenna ætir Ingwar auk Harald s]yni Æimund[ar, þæir dōu] sunnarla ā Særkl[andi].

Häri genom få vi en fullständig parallell till Gripsholmsinskriften, som säkert befann sig i den förras närhet:¹ där för-
evigar modern, Emunds andra gemål, sin sons minne, näm-
nande blott i förbigående sin styfson; här reser fadern en
minnesvård åt sina båda söner, som båda äro honom lika
kära. Sönernas dödsort betecknas emellertid såväl här som
där på samma vis: sunnarla i Serklandi. Detta uttryck åter-
finnes ingenstädes eljes.

Också förtjänar det att uppmärksammas, att såväl på Gripsholmsstenen som på Strängnässtenen fattas korset. Därmed bekräftas indirekt Emunds och hans familjs indifferentism för kristendomen.

Men vi skulle misstaga oss, om vi tillmätte denna omständighet en stor betydelse. I en sådan öfvergångsepok, då de religiösa stridigheterna kompliceras genom politiska frågor, de dynastiska och personliga intressenas antagonism, träda

¹ Strängnäs ligger ungefär 17 km. i nordväst från Gripsholm. Hvar de omtalade stenarna stått från första början, är obekant, men icke omöjligt är, att de stått bredvid hvarandra eller åtminstone i närmaste grannskap. Runstenarna användes ju, i synnerhet då de voro väl tillhuggna, till senare byggnader och för sådana ändamål släpades de ofta långt bort (v. Friesen, *Uppland* II 456). Samma öde drabbade också våra stenar: Emunds sten blef inmurad i muren till Strängnäs gymnasium, Tolas har fått tjäna som golfflisa i Gripsholms slottshvalf.

trosfrågorna snart i bakgrunden och offras på den politiska framgångens altare. "Paris vaut bien une messe." Man får icke glömma, att mellan hedendomens undergång och kristendomens slutliga triumf alltid ligger ett bredt mellanrum af dubbeltro, hvars skymning underlättar svängningarna hit eller dit. I en sådan skymningstid lefde äfven de sista ättlingarna af den urgamla kungaslakten.

Tvifvelsutän vore de alla kristnade; Olof och hans son kung Ånund-Jakob vore, tycks det, uppriktigt tillgifne den nya läran. Emunds, Olofs andra sons dop är troligt i sig själf och dessutom intygadt af källskrifterna. De fromma önskingarna i slutet af inskrifterna L 601 och 605 bevisa, att äfven kungasönerna — bland annat vår Ingvar — vore kristna. Ändtligen är det största antalet runstenar, som rests till hans krigares minne, försedda med kors.

Men icke mindre tydligt framträda också Emunds hedniska sympatier. Mycket möjligt, att hans söner, när de uppträdde som pretendenter på sina förfäders tron, sökte och funno, som vi sågo, stöd hos det hedniska partiet tack vare det tillmötesgående, som de visade folket i trosfrågor. Af kung Inge fordrade folket, att han skulle offra åt de gamla gudarna, och när han i egenskap af öfvertygad kristen afslog denna fordran, blef han bortdrifven från tinget. Hans föregångare, tycks det, lydte sin kristna plikt känsla med mindre rigorositet, ehuru de säkerligen vore kristnade.

I alla fall är det karaktäristiskt, att ingen af dem — inte ens Håkan, som regerade en längre tid — rörde vid hedendomens hufvudfäste Uppsalatemplet. Kungen under denna dubbeltrostid såg genom fingrarna med sitt folks hedendom, då han väl visste, hvad som väntade honom i motsatt fall. Till och med om Stenkil (piissimus rex!) berättar Adam af Bremen, IV 29, att han hindrade biskoparna Adalvard och Egino att utföra deras påtänkta resoluta verk — förstöringen af Uppsalatemplet, i det han påpekade, att man i så fall sloge ihjäl dem och toge från honom kungamakten. Öfvertygade af

kungens reflexioner, gäfvos biskoparna efter och inskränkte sig till att predika hos "goterna", d. v. s. västgötarne och östgötarne. Ibland kanske ställde sig kungen eller pretendenten också offentligen på den hedna trons sida.

Nu kommer jag till den sista länken af den beviskedja, som stöder min hufvudhypotes.

Inskriften L 605 intygar, att Ingvar var gift med Ragnhild; Ingvarsagan gifver honom en son Sven. Huru fantastisk berättelsen om Svens bragder än låter, kan själfva namnet dock vara historiskt; namnet på Ingvars fader, visade sig ju också vara fullkomligt riktigt.

I Hervararsagan (p. 297 s.) finns följande episod.

När Upplandstinget bortdref kung Inge för hans vägran att offra åt gudarna, närvar en viss Sven, med hvars syster Inge var gift; han sade sig vara benägen att utföra denna ceremoni, blott folket valde honom till konung.

Alla voro därom ense och Sven blef utsedd till konung. Genast framfördes en häst, som också offrades med iakttagande af alla bruk. Därpå blef Sven kallad Blot-Sven. Han var tre vintrar kung öfver svearna, men efter denna tidrymd återvände Inge med en liten krigshär ifrån Västergötland och Sven miste lifvet.

Som hednisk konung känner också Snorre en Sven (Hskr. III 297). Det är klart, att han inte var en simpel man, eljest skulle han knappt hafva kunnat uppställa sin kandidatur till svenska tronen, och mig tycks det vara mera än sannolikt, att han just var samme Ingvars son, som omtalas i sagan. Kanske var Inges giftermål med hans syster, Ingvars dotter, ett försök till försoning mellan de båda rivaliserande dynastierna?

Efter Sven nämner Snorre (l. c.) ännu i förbigående en hednisk konung i Uppland — Erik Årsäll. Hvarifrån han kommit, där om vet man intet; likaså litet vet Snorre också om Svens härkomst. Men i betraktande af hans namn igenkänna vi med lätthet i honom en representant fortfarande för samma urgamla nationella dynasti, kanske en son af Sven, ty kungaförteckningen

hos Langebeck (l. c. I 12) känner en viss Kol^a Blot-Svens son, som svenskarna kalla Erik Årsäll^a. Eriks utnämning och hans korta regering var troligtvis den hedniska reaktionens sista upplammande mot kristendomen, som nalkades söderifrån. Hädanefter höra vi ingenting liknande — tillsammans med hedendomen försvinna ur den svenska historien de sista ättlingarna af Oden och Frey. Tronen innehafves nu utan motstånd af Stenkildynastin i Inges person, som blifver erkänd af alla svenska landskap. Utan att behöfva frukta de forna gudarnas dyrkare förstör han Uppsalatemplet, bedrifver energiskt kristendomens spridning i folkets djupa lager och öfverlämnar tronen vid sin död åt sin broders och medregents båda söner Filip och Inge II. Den nya dynastins seger öfver den gamla betecknar kristendomens fullständiga triumf öfver hedendomen.

Alltså är Ingvar den Vidtfarne en afkomling af den fornsvenska kungaätten, en köttslig brorson till Ingigerd, Jaroslav den Vises gemål. Hans och hans broder Ånunds härtåg i österväg förklaras sålunda i första rummet genom släktskapen med det ryska furstehuset. Ingvar omkom någonstades bortom Ryssland, i södern, i saracenernas land; men Ånund återvände "a Ruzzia" för att göra sina anspråk på svenska tronen gällande efter sin faders död.

Nu förstå vi också den andra genealogiska versionen i Ingvarsagan (s. s. 100 s.), hvilken forskarne icke tillräckligt uppmärksammat, hållande den för en grundlös uppfinning af sagoskrifvaren.

I hufvudpunkten, nämligen däri att han uppgaf Ingvar vara af konungaätt, visar han sig hafva rätt. För oss är det mycket viktigt, att ännu på 1300-talet på Island fortlefde en tradition om denna hans härstamning. Men hvarför utbytte sagoskrifvaren denna tradition mot sin ad hoc hopkonstruerade genealogi? Också på denna fråga kunna vi nu gifva ett svar.

Den latinska meningen är, tycks det, ett oriktigt citat ur Adam af Brem. III, 15, där det verkligen omtalas, att Ånund

Emundson omkom i amasonernas rike. Detsamma upprepas i scholion 119 till Ad. af Brem. IV, 19 med åberopande af biskop Adalwards vittnesmål.

Amasonerna ha inkommit i denna berättelse troligtvis genom en oriktig etymologisk tolkning af det skandinaviska namnet för Kiev-Kænugarör.

Sagan sätter Ånund i stället för Emund. Dessa två namn förväxlas öfverhufvud mycket ofta; i sagans äldsta handskrift (B), som olyckligtvis icke är fullständig, läses i den latinska meningen i stället för Anundum-Emundum. Västgötalagen 298 kallar båda bröderna Emund och skiljer dem genom binnamnen, (Ånund-Aemundær colbrænnæ, Emund-Aemundær slemmæ). Men själfva sagan i sin genealogiska version och Strängnäsinskriften (s. ofvan s. 112) gifva tvifvelsutän vid handen, att hans far hette Emund och icke Ånund. Utgående från detta faktum förstå vi också sagoskrifvarens misstag d. v. s. hans misstroende mot traditionens riktiga version. Hos Adam af Bremen fann han uppgiften, att kung Emunds son Ånund omkommit i amasonernas land, enligt hans egen vetenskap omkom där Ingvar Emundson; följaktligen, slöt han, var Ingvar icke kungason, utan son till en annan Emund, en släkting till konungen. Härifrån stammar sedan den hopkonstruerade genealogiska kombinationen (s. ofvan s. 100).

Hufvudmisstaget har här Adam af Bremen begått. I österväg (rättare i sydost) omkom icke Ånund utan just Ingvar, och Ingvarsagans berättelse om drottning Silkisifs rike är ingenting annat än en aflägsen reflex af samma tradition, som också igenfinnes i Adams berättelse. Ånund, Emunds andra son, har visserligen varit i Ryssland, men lyckligen återvänt och sedan gjort anspråk på förfäders tron (s. ofvan s. 108). Sagoskrifvaren blef missledd genom förväxlingen af de båda bröderna hos Adam. Men detta var blott möjligt, om också hans närmaste källa, traditionen, kände som Ingvars far Emund och icke Ånund.

Alltså bekräftas vår hypotes också på det hållet.

De resultat, vi funnit, föra till en ompröfning af hela frågan om Ingvarsagan: alla forskare höllo den för en ren uppfinning, inrymmande som historiska fakta blott hjältens namn och hans härtåg i österväg. Nu visar det sig, att många andra uppgifter i sagan hvila på historisk tradition.

Till slut kunna vi icke undgå att omtala ett faktum, som knappt är tillfälligt. Som bekant uppträder i fornryska språket, vid sidan af den fonetiskt grundade reflexen af namnet Ingvar — Igori, i XII årh. en annan form — Ingvari, som mera närmar sig den svenska formen och hänvisar till ett nytt lån, såsom redan Thomsen anmärkt (*Ryska rikets grundläggning*, Stockh. 1882 p. 120). Ett sådant nytt lån förutsätter naturligtvis, att härkomsten af namnet Igor längesedan var glömd. Thomsen tror, att detta nya lån framkallades genom förnyade dynastiska förbindelser med Sverige.

Men Ingvarnamnet förekommer där aldrig mera. Rättare vore det att tänka, att just vår Ingvar varit orsaken till detta namns uppfriskande, och detta återigen förutsätter, att hans namn äfven i Ryssland på sin tid åtnjöt stor berömdhet.

Efterskrift.

Först sedan min uppsats redan lämnats till tryckning, hade jag tillfälle att se en bild af stenen L. 605. Dess ornamentik visar en väsentligt yngre karaktär än L. 601, och om professor v. Friesen i alla delar har rätt i sina på ornamentiken grundade kronologiska uppställningar, så måste L. 605 vara ungefär ett halft århundrade — eller ännu mera — yngre än L. 601 och kan väl knappast tillhöra samma generation utan torde återge namnen på en yngre generation, men säkerligen af samma familj. Min framställning står dock fast, då densamma tillräckligt stödes genom L. 601, och denna sten måste äfven enligt v. Friesen tillhöra tiden ungefär mellan 1025 och 1040.

Fig. 1. Rimbo kyrka. L. 601.

Fol. forl.

Fig. 2. Hysby-Lyhundra kyrka. L. 605.

Fol. v. Fritsen.

